

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA SOSIAL SİYASƏTLƏR VASİTƏSİLƏ İNKLÜZİV İNKİŞAF NAİL OLUNMASINDA BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLAR İLƏ ƏMƏKDAŞLIĞIN ROLU

Əfəndiyev M.C.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dissertantı*

Bu məqalənin məqsədi müasir global inkişaf gündəliyinin əsas prinsiplərindən olan inklüziv inkişaf prinsipinin mahiyyəti, onun Azərbaycanda lokallaşdırılması və beynəlxalq təşkilatlar, xüsusilə BMTİP ilə birgə əməkdaşlıq çərçivəsində praktiki siyasətlərə çevrilməsini təhlil edərək anlamaqdır. Bu təhlil milli səviyyədə həyata keçirilmiş sosial siyasətlər üzərindən aparılmışdır. Təhlilin nəticəsində Azərbaycanın müasir və əhalinin ehtiyaclarına cavab verən sosial müdafiə sisteminə sahib olduğu müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda, BMTİP kimi beynəlxalq təşkilatlar ilə əməkdaşlıq sayəsində gənclər, aztəminatlı və müxtəlif səbəblər üzündən inkişaf proseslərində kənar qalmış insanların davamlı inkişaf prosesində səlahiyyətləndirilməsi üçün ardıcıl işlərin görüldüyü və həssas əhali qrupları üçün layiqli iş imkanlarının yaradıldığı müəyyən edilmişdir. Ölkəmizin bu sahədə əldə etdiyi uğurların beynəlxalq səviyyədə qiymətləndirilməsi məqalənin sonunda göstərilmişdir.

Açar sözlər: *inklüziv inkişaf, davamlı inkişaf, Azərbaycan hökuməti, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (BMTİP), sosial siyasətlər, sosial müdafiə, Cini indeksi*

Giriş - Inklüziv inkişaf anlayışının formalaşması və onun tərifləri

Müasir dövlət idarəçiliyinin başlıca prioritetlərindən biri olaraq ölkələrin davamlı sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsini hədəfləyən təməl prinsiplərdən biri inklüzivlik prinsipidir [15, 25]. İnkişaf terminologiyasında nisbətən yeni olan inklüzivlik prinsipinin və ondan ilhamlanaraq formalaşdırılmış və davamlı inkişafın xüsusilə sosial və iqtisadi komponentlərinə istinad edilərkən istifadə edilən davamlı inklüziv inkişaf anlayışının elm xadimləri və inkişafın idarə edilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislər tərəfindən razılaşdırılmış və ümumi formada qəbul edilmiş bir tərifi olmasa da, termin inkişaf müzakirələrində tədricən öz mənasını əldə etməyə başlamışdır [22]. Aşağıda verilmiş 1 nömrəli cədvəldə inklüziv inkişafın görkəmli ekspertlər tərəfindən verilmiş tərifləri nümayiş etdirilib.

Cədvəl 1. Davamlı inklüziv inkişaf anlayışın tərifləri və onların müəllifləri

Müəlliflər	İnklüziv inkişaf anlayışının tərifi
Conson B., Andersen A. (2012)	Davamlı inklüziv inkişaf “struktur dəyişiklikləri vasitəsilə müxtəlif inkişaf proseslərindən təcrid olunmuş qruplar üçün yeni imkanların yaradılmasını özündə əks etdirir. Bu, əldə olunan gəlirlərin daha bərabər səviyyədə bölünməsinə təmin edərək bu qrupların cəmiyyətin gələcəyini formalaşdırmasında səlahiyyətlərinin artırılmasına imkan yaradan inkişaf formasıdır” [19].
Hikey S., Sen K., Bukanya B. (2015)	Davamlı inklüziv inkişaf “sosial və maddi imtiyazların gəlir, yaş, cinsi, etnik qruplar, regionlar və mərkəz və digər bu kimi əhali qrupları arasında daha ədalətli bölünməsinin əldə olunmasıdır” [17].
Gupta J., Pouv N., RosTonen M. (2015)	Davamlı inklüziv inkişaf “məhdud imkanlara malik, cəmiyyətdən təcrid olunmuş insanların, qrupların sosial, iqtisadi və siyasi proseslərə inteqrasiyasını təmin edərək insanların və cəmiyyətin rifahının və ekologiyasının davamlılığının gücləndirilməsi deməkdir” [16].
Musahara (2016)	Davamlı inklüziv inkişaf “inkişafa yanaşmanın dar bir forması olan iqtisadi artım çərçivəsinin hüdudlarını aşaraq sosial baxımdan daha ədalətli və bərabər imkanlara sahib əhali qruplarının olduğu cəmiyyətlərin formalaşmasıdır” [21].

Yuxarıda verilmiş təriflərdən aydın olduğu kimi inklüzivlik prinsipinin və davamlı inklüziv inkişaf anlayışının təşviq etdiyi başlıca məqsəd əhalinin bütün qruplarını əhatə edən və onlar arasında, başda əldə olunan gəlirlər olmaqla bütün digər imkanların, bərabər səviyyədə bölünməsinə təmin edən inkişaf formasına nail olmaqdır. Musahara başda olmaqla digər müəlliflərin də verdiyi təriflərdən başa düşüldüyü kimi yüksək iqtisadi artımın olması davamlı inklüziv inkişafın təmin olunması anlamına gəlmir. Davamlı inklüziv inkişaf o zaman təmin oluna bilər ki, bu gəlirlər dərindən araşdırılaraq öyrənilmiş lokal problemlərin həllinə yönələn və ardıcıl formada həyata keçirilən sosial siyasətlərə ünvanlandırılınsın.

İnklüziv inkişaf konsepsiyasının lokallaşdırılmasına böyük töhfələr vermiş əsas elm xadimlərindən biri görkəmli Akademik Urxan Ələkbərovdur. Akademik Ələkbərov 2018-ci ildə nəşr etdiyi və dünyada analoqu olmayan “İnklüziv inkişafın idarə edilməsinin əsasları” kitabında inklüziv inkişafı 21-ci əsrin əsas prioriteti kimi təqdim edərək, onun nəticələrinin əhalinin bütün qrupları tərəfindən hiss edilməsinin labüd olduğunu vurğulayır [25]. O, sözügedən

kitabda inklüziv inkişafın müxtəlif indikatorlarının geniş təhlilini aparmışdır. Bu təhlillərə əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, davamlı inkişaf anlayışı inkişafın davamlılığını təmin edilməsini hədəflədiyi halda, inklüziv inkişaf prosesinin hərtərəfliliyinin təmin edilməsini hədəfləyərək onu bütöv bir yanaşmaya çevirir. Beləliklə, davamlı inklüziv inkişaf yanaşmasının kökündə əhalinin bütün qruplarının davamlı şəkildə rifah içində yaşaya biləcəkləri cəmiyyətlərin yaradılması durur.

Digər ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da davamlı inklüziv inkişafın təminatına yönəlik dövlət siyasətlərinin quruculuğunda və icrasında beynəlxalq təşkilatların dəstəyi önəmli rol oynayır. Bu təşkilatlar benefisiar ölkələrə qabaqcıl beynəlxalq təcrübələri gətirməklə yanaşı həm də həyata keçirilən siyasətlərin qiymətləndirilməsinə dəstək göstərir. Bu məqalənin məqsədi müstəqilliyinin ilk illərindən Azərbaycanın dövlət institutları və ölkədaxili digər maraqlı tərəflər ilə (vətəndaş cəmiyyəti, özəl sektor, təhsil ocaqları və s.) sıx əməkdaşlıq edərək Azərbaycan hökumətinin davamlı inkişafının təmin edilməsində əsas tərəfdaşlarından olan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının (BMTİP) ölkəmizdə inklüziv inkişafın nail olmasında sosial proqramlar üzərindən dəstəyini təhlil etməkdir. Bu təhlil gələcəkdə davamlı inklüziv inkişafın planlaşdırılması və idarə edilməsi zamanı praktiki qərarların qəbul edilməsinə kömək edəcəkdir.

Sosial siyasətlər vasitəsilə inklüziv inkişafın təmin edilməsi sahəsində beynəlxalq təşkilatlar ilə əməkdaşlıq

Cədvəl 1-də verilmiş təriflərdən göründüyü kimi, davamlı inklüziv inkişaf anlayışı inkişaf prosesindən əhalinin bütün qruplarının yararlanmasının təmin edilməsini məqsəd tutaraq başlıca olaraq davamlı inkişafın idarə edilməsinin sosial aspektlərinə şamil olunur. Bu tip inkişaf yalnız lokal problemlərin dərinləndən öyrənilməsi və əldə olunan məlumatlar əsasında formalaşdırılaraq bu problemlərin aradan qaldırılmasını hədəfləyən və ardıcıl formada həyata keçiriləcək olan sosial siyasətlər vasitəsilə əldə oluna bilər. BMTİP-in bu istiqamətdə ölkəmizə verdiyi dəstəyin təsirini araşdırmazdan əvvəl, davamlı inklüziv inkişaf perspektivindən sosial siyasət anlayışının tərifini nəzərdən keçirmək yerinə düşərdi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sosial İnkişaf üzrə Tədqiqat İnstitutuna görə davamlı inkişaf perspektivindən sosial siyasətin məqsədi insanları yoxsulluq və digər ehtimal olunan müxtəlif sosial problemlərdən qoruyaraq, onların layiqli həyat sürmələri üçün zəruri olan imkanların yaradılmasıdır [11]. Bu imkanlar arasında xüsusi yeri universal sosial müdafiənin və bərabərliyin təmin edilməsi tutur.

Inklüziv inkişafın təmin edilməsinə yönəlmiş sosial siyasətlərin ardıcıl və düzgün formada təşkil edilməsi üçün ən zəruri şərtlərdən biri ölkədə baş verən demoqrafik proseslərin yaxından öyrənilməsidir [9]. Ölkədə doğulanlar və ölənlərin artımı, əhalinin sayı və yaş strukturunun xarakteristikaları, demo-

qrafik yük əmsalları, əhalinin yaş-cins strukturu kimi demoqrafik göstəricilər mümkün qədər dəqiqliklə öyrənilsə və onlara uyğun gələcək üçün demoqrafik inkişaf perspektivləri hazırlansa, o zaman əhalinin tələblərinə cavab verən uğurlu sosial siyasətlər həyata keçirilə bilər [18, s.150]. Bütün bunların mahiyyətini anlayan müdrik dövlət xadimi Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1999-cu il 9 dekabr tarixli 290 nömrəli Sərəncamı ilə Şərqi Avropa və MDB dövlətləri arasında ilk dəfə olaraq ölkəmizdə Demoqrafik İnkişaf Konsepsiyası təsdiq edilmişdir [8, 20]. Milli maraqlar əsas götürməklə, 1994-cü ildə Qahirədə keçirilmiş Əhali və İnkişaf üzrə Beynəlxalq və Pekində keçirilmiş Qadınların vəziyyətinə həsr edilmiş Ümumdünya Konfranslarında və 1995-ci ildə Kopenhagendə keçirilmiş Sosial İnkişaf Naminə Ümumdünya Sammitində qəbul edilmiş sənədlərin prinsiplərinə əsaslanaraq hazırlanmış milli Demoqrafik İnkişaf Konsepsiyasının dövlətin qarşısına qoyduğu əsas məqsəd və vəzifələri aşağıdakılardan ibarət idi:

- əhalinin kəmiyyət-keyfiyyətinə normal təkrar istehsal üçün zəruri olan doğum səviyyəsini təmin edə biləcək hərtərəfli şəraitin yaradılması;
- ölüm səviyyəsinin azaldılması, əhalinin sağlamlığının və həyatının yaxşılaşdırılması hesabına ömür müddətinin uzadılması;
- nikah və boşanma proseslərinin bütünlükdə cəmiyyətin və ayrılıqda hər bir ailənin mənafeyinə uyğun tərzdə nizamlanması;
- ictimai tərəqqinin həm yaxın, həm də uzaq gələcəyə perspektivləri nəzərə alınmaqla miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi;
- Respublikanın sosial-iqtisadi, siyasi və demoqrafik mənafeələrini rəhbər tutaraq ölkə ərazisində, o cümlədən sərhəd rayonlarında və işğal edilmiş regionlarda əhalinin məskunlaşmasının yaxşılaşdırılması və demoqrafik potensialının artırılması üçün şəraitin yaradılması;
- ailə institutunun mənəvi-əxlaqi dəyərlərinin təbliği və mübadiləsi, sağlam həyat tərzinin formalaşdırılmasının normalara uyğun tənzimlənməsi.

Adı çəkilən Konsepsiya, eyni zamanda, dövlətin həyata keçirəcəyi demoqrafik və sosial siyasətin əsas prinsiplərini müəyyənləşdirirdi. Bunlar aşağıdakılardan ibarət idi:

- demoqrafiya siyasətinin Respublika vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə tam uyğun şəkildə qurulması və hər kəsin millətindən, irqindən, cinsindən, yaşından, dini etiqadından, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən siyasi və digər əqidəsindən asılı olmadan həyata keçirilməsi;
- sabitlik və uzunmüddətlik – demoqrafik siyasətin sabit və məqsədyönlü olub uzun müddəti əhatə etməsi;
- sosial ədalətlik – bütün sosial-demoqrafik qruplardan və təbəqələrdən olan əhalinin (qadınların, kişilərin, gənclərin, pensiyaçıların, əlillərin, qocaların, qaçqın və məcburi köçkünlərin və s.) mənafeələrinin qorunması;

– komplekslilik – görülən tədbirlərin ayrı-ayrılıqda deyil, sistem halında, maksimum mümkün olan demoqrafik nəticələr almaq məqsədi ilə demoqrafik inkişaf proqramının həyata keçirilən digər proqramlarla qarşılıqlı əlaqə və asılılıqda həyata keçirilməsi (təhsil, səhiyyə, miqrasiya, məşğulluq, məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsi, ətraf mühitin mühafizəsi və s.);

– elmlilik – demoqrafiya siyasətinin elmi əsaslar üzərində qurulması;

– təhsil, məşğulluq və tibbi xidmət, o cümlədən cinsi və reproduktiv sağlamlığın və ailənin planlaşdırılması sahələrində cinslər arasında bərabərliyin bərqərar olmasına yardım edilməsi;

– Azərbaycan Respublikasında ekoloji cəhətdən təhlükəsiz və sabit iqtisadi inkişafın təmin edilməsi;

– ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının həm bugünkü, həm də gələcək nəslin hərtərəfli inkişafına yönəlməsinin təmin edilməsi.

Maraqlı və qürurverici məqam ondan ibarətdir ki, hələ 2000-ci ildə qəbul ediləcək olan Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinin mahiyyətini təşkil edən sosial və demoqrafik inkişafı hədəfləyən məqsəd və vəzifələr artıq 1999-cu ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanda dövlətinin qarşısında qoyulmuşdu. Bu işə Azərbaycan Respublikasının hökumətinin davamlı inkişafı təmin edə biləcək mexanizmlərdən yüksək səviyyədə agah olduğunu göstərirdi.

Qəbul edilmiş Konsepsiyada əks olunmuş məqsəd və vəzifələrə nail olmaq və bu istiqamətdə fəaliyyət göstərəcək dövlət institutları arasında səmərəli iş bölgüsünü təşkil etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 11 noyabr 2004-cü il tarixli 517 nömrəli və 17 aprel 2006-cı il tarixli 1413 nömrəli Sərəncamları ilə müvafiq olaraq “Azərbaycan Respublikasında demoqrafiya və əhali sakinliyinin inkişafı sahəsində Dövlət Proqramı” və “Ahiyl vətəndaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə Dövlət Proqramı”, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 15 sentyabr 2006-cı il tarixli 211 nömrəli Qərarı ilə “Ana və uşaqların sağlamlığının qorunması üzrə Tədbirlər Proqramı” təsdiq edilmişdir [1, 2, 6].

Bu kontekstdə, beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə BMTİP-in, sosial siyasətlərin inklüzivliyinə verdiyi dəstəyin iki əsas istiqaməti olmuşdur: əhəlinin sosial müdafiəsinin təmin olunması və insanlar üçün bərabər imkanların yaradılması. 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında fəaliyyət göstərən Dövlət Sosial Müdafiə Fondu ilə BMTİP tərəfindən icrasına başlanılan və 2012-ci ilədək davam edən “Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna Dəstək” layihəsinin əsas vəzifəsi də məhz Sovet hakimiyyətinin dağılması ilə dərin tənəzzülün hökmranlıq etdiyi və əlilləri, yaşlıları, məcburi köçkünləri və tənha analar kimi bir çox qrupu müdafiəsiz qoymuş sosial müdafiə sisteminin yenidən formalaşdırılmasına dəstək idi [12]. On üç milyon ABŞ dolları həcmində büdcəyə sahib və bugünkü

Azərbaycan Respublikasının pensiya idarəçiliyi sisteminin inkişaf etdirilməsində əvəzsiz rol oynayan bu layihənin, spesifik məqsədləri arasında aşağıdakılar vardı:

- DSMF-in idarəetmə və texniki potensialını ciddi dərəcədə gücləndirmək;
- DSMF-in fəaliyyətinin şəffaflığını təmin etmək, Azərbaycanda sosial sığorta və pensiya təminatı sisteminin səmərəliliyini artırmaq;
- pensiya idarəçiliyi sistemində əməliyyat proseslərini və məlumat mübadiləsi prosedurunu avtomatlaşdırmaq;
- DSMF-in əsas mərkəzi ilə yerli və regional filialları arasında səmərəli rabitə yaratmaq;
- DSMF-in kadrlarının kompüter bilik və bacarıqlarını təkmilləşdirməklə İKT-dən istifadənin səmərəliliyini artırmaq.

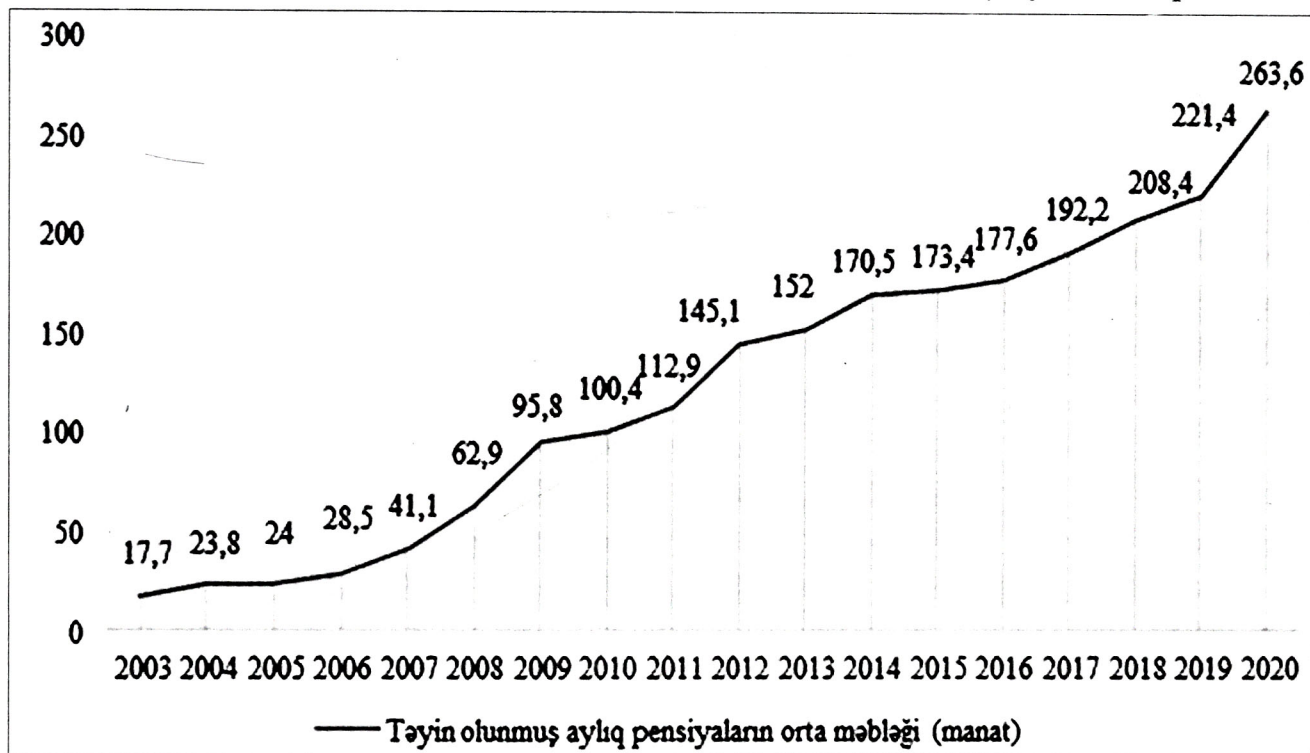
Öz üzərinə düşən vəzifə və öhdəlikləri məsuliyyətli şəkildə icra edərək DSMF-in imkanlarını genişləndirən və Azərbaycanın bütün ərazisini əhatə edərək şəxsi hesaba əsaslanan pensiya sistemini yaratmaqda hökumətə ən yaxından dəstək göstərən bu layihənin aşağıda qeyd olunmuş spesifik nəticələrini də xüsusilə qeyd etmək yerinə düşərdi:

- Pensiya idarəçiliyi sistemində əməliyyat proseslərini və məlumat mübadiləsi prosedurunu avtomatlaşdırmaqla daha az vaxt aparan və pensiyaların vaxtında ödənməsinin təmin olunması yolu ilə DSMF-in müştərilərə xidmət keyfiyyətləri artırıldı;
- pensiya hesablama prosesi zamanı şəxsi təması azaltmaqla, sui-istifadə, fırıldaqçılıq kimi halların qarşısı alınaraq, DSMF-in fəaliyyətinin şəffaflığı təmin edildi;
- DSMF-in əsas mərkəzi ilə yerli və regional nümayəndəlikləri arasında müasir İKT-dən geniş istifadə edilərək səmərəli və çevik rabitə sistemi quruldu;
- əhali arasında keçirilmiş sorğular zamanı ictimai rəyin DSMF-in fəaliyyəti barədə müsbət olduğu müəyyən edildi.

İcra etdiyi layihələrin ölkələrə müsbət və transformativ təsir etmələri üçün kompleks yanaşmanı təşviq edən BMTİP-in həyata keçirdiyi layihələr bir çox hallarda bir-biri ilə əlaqəli və zəncirvari xarakter daşıyır. Bu tip yanaşma inkişafın hərtərəfliyini və davamlılığını möhkəmləndirir [4]. Azərbaycanda da reallaşdırdığı layihələrdə bu yanaşmanı əsas tutan BMTİP inklüziv inkişaf üzrə sosial siyasətlərə dəstək proqram sahəsi çərçivəsində də layihələri bir-biri ilə əlaqəli formada icra edirdi. Bu istiqamətdə yuxarıda təhlil etdiyimiz Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna Dəstək layihəsi ilə paralel şəkildə icra olunan və bu layihənin effektivliyinin artırılması ilə bilavasitə əlaqəli olan Əhalinin Dövlət Reyestrinin Yaradılması layihəsini vurğulamaq olar.

Sosial müdafiə sisteminin səmərəli təşkili kimi sosial siyasətinin bir çox aspektlərində qərarların düzgün qəbul edilməsi üçün əhali haqqında dəqiq, asanlıqla əldə olunan və vahid məlumat bazasına ehtiyac var. Əhali haqqında məlumatların müxtəlif dövlət qurumları arasında səpələnməsini və nəticə etibarilə vahid məlumat bazasının çatışmazlığını nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2004-cü ildə “Azərbaycan Əhalinin Dövlət Reyestrinin yaradılması” haqqında Fərman imzalayaraq bu məsələni milli inkişaf gündəliyinə gətirdi. Əhalinin Dövlət Reyestrinin yaradılmasının ardıcıl və uğurlu sosial siyasətin həyata keçirilməsi perspektivindən böyük əhəmiyyətini anlayan BMTİP-in bu istiqamətdə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi ilə birgə aşağıda qeyd edilmiş məqsədləri hədəfləyən layihəyə start verdi:

- Azərbaycan əhalisi haqqında müasir informasiya texnologiyalarının vasitəsilə əldə olunan vahid, təfəssilatlı və etibarlı məlumat bazası yaratmaq;
- hər bir vətəndaşı fərdi və unikal şəxsiyyət nömrəsi ilə qeydiyyat almaq;
- əhalinin Dövlət Reyestri vasitəsilə bütün dövlət məlumat sistemlərini bir şəbəkədə birləşdirərək, ümumxalq İnformasiya Mənbəyi yaratmaq.

Şəkil 1. Azərbaycan Respublikasında aylıq pensiyaların orta məbləği

Əhalinin Dövlət Reyestrinin yaradılması və bu Reyestrin fəaliyyətinə cəlb olunmuş ekspertlərin bilik və bacarıqlarının artırılması kimi bir çox qarşıya qoyulmuş məqsədlərin reallaşması ilə nəticələnən bu layihənin sayəsində dövlətin sosial siyasətinin ardıcıl təşkili və DSMF-in səmərəli pensiya idarəçiliyi mexanizmi üçün əhali haqqında dəqiq və asan əldə oluna bilən məlumat bazası yaradıldı.

Beləliklə, BMTİP-in yaxından iştirakı ilə Azərbaycan hökumətinin məqsədyönlü sosial siyasətlər vasitəsilə cəmiyyətin inklüziv inkişafının təmin edilməsinə yönəlmiş səyləri nəticəsində əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində qısa bir zamanda böyük irəliləyişlərə nail olundu. Milli sosial müdafiə sisteminin təkmilləşdirilməsinə yönəlik beynəlxalq təşkilatlar ilə birgə icra edilmiş layihələrin ən əsas nailiyyətlərindən biri aylıq pensiyaların orta məbləğinin sabit formada artımıdır (şək. 1).

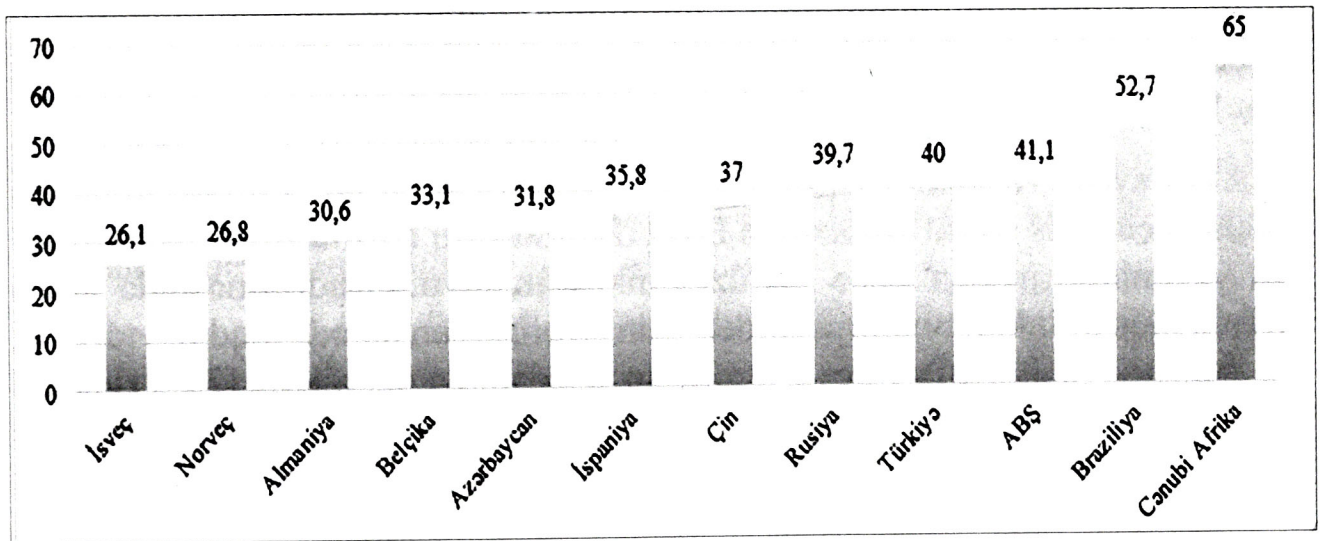
Şəkil 1-də nümayiş etdirilmiş aylıq pensiyaların orta məbləğindəki sabit artımın əsas səbəblərindən biri dövlətin iqtisadi sahədə əldə etdiyi gəlirlərin BMTİP kimi ixtisaslaşmış beynəlxalq inkişaf institutları ilə reallaşdırdığı layihələr nəticəsində formalaşdırdığı düzgün və ardıcıl sosial siyasətlər vasitəsilə cəmiyyətin inklüziv inkişafının istiqamətləndirməsi olmuşdur [5]. Aylıq pensiyaların orta məbləğinin davamlı formada artımı insanların sosial müdafiəsini daha səmərəli təmin etməklə yanaşı onların layiqli həyat sürmələri üçün əlavə imkanlardan yararlanmasına şərait yaratmışdır.

Ölkələrin inklüziv inkişafının təmin olunması yönündə BMTİP-in digər bir fokus sahəsi insanlar üçün xüsusilə iqtisadi perspektivdən bərabər imkanlar yaradaraq ölkələr daxilində əhalinin müxtəlif təbəqələri arasında qeyri-bərabərliyi aradan qaldırmaq olmuşdur. Bu sahədə BMTİP-in fəaliyyətinin əsas məqsədi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 oktyabr 2005-ci il tarixli 1068 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının (2006-2015-ci illər)” uğurla icrasında dövlət institutlarına dəstək olmaqdan ibarət olmuşdur [3]. Bu strategiyanın əsas vəzifələri arasında sahibkarlığın, xüsusilə də kiçik və orta sahibkarlığın, əhalinin özünü məşğulluğunun inkişafı üçün zəruri şərait yaratmaq; kadr hazırlığı sisteminin, o cümlədən peşə hazırlığı və ixtisasartırma şəbəkəsinin fəaliyyətini dinamik inkişaf edən əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırmaq; əmək bazarında tələb və təklif arasında dinamik uyğunluğun gücləndirilməsinə yönəldilmiş institutional infrastrukturunu təkmilləşdirmək; məşğulluğun səmərəli inkişafını təmin edən investisiya fəallığını dəstəkləmək kimi istiqamətləri vurğulamaq olar.

BMTİP-in Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi ilə birgə icra etdiyi Azərbaycanda İnnovasiyanın və Məşğulluğun İnkişafı layihəsi də məhz Milli Məşğulluq Strategiyasından irəli gələn öhdəliklərin reallaşdırılmasına xidmət edirdi [23]. Xüsusilə Bakıdan kənardə yaşayan əhalinin peşə bilik və bacarıqlarının artırılmasını hədəfləyərək, onların yerli əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmasına istiqamətlənmiş layihənin əsas məqsədi yüksək bacarıqlara malik işçi qüvvəsini formalaşdıran institutional infrastrukturunu yaradaraq ölkədə işsizliyin azaldılması idi. Bu layihənin Azərbaycan Respublikasının davamlı və inklüziv inkişafına etdiyi ən əhəmiyyətli təsir isə ilk dəfə Norveçdə təqdim olunan SYSLAB Təlim Mərkəzinin ölkəmizdə yaradılması olmuşdur. Dövlət Məşğulluq Xidməti ilə sıx şəkildə işləyən, SYSLAB mərkəzlərinin vəzifəsi ölkədə olan ixtisaslı lakin işsiz kadrları

müəyyənləşdirərək onların yerli banklar, şirkətlər, dövlət orqanları ilə əlaqələndirilməsini təmin etmək və onların iş tapmaq imkanlarını genişləndirməkdir. İcra etdiyi layihələrdə daima gənc əhalinin maraqlarının qarşılınmasına xüsusi diqqət ayıran BMTİP, bu layihədə gənclər komponentinə ayrıca yer ayırmışdır. Belə ki, yuxarıda sadalanan funksiyalarından əlavə olaraq, SYSLAB təlim mərkəzlərində müntəzəm şəkildə iş axtaran lakin iş təcrübəsinə malik olmayan gənclərin əmək bazarına hərtərəfli hazırlığını təmin etmək məqsədilə ekspertlər tərəfindən təlimlər və sertifikatlaşmış kurslar təşkil olunur. Layihənin icrasının ilkin mərhələsində Bakıda pilot layihə kimi yaradılmış ilk SYSLAB təlim mərkəzinin 80 nəfər işsiz gəncdən ibarət ilk müdavim qrupunun üzvlərinin 80 %-i sertifikatlaşmış təlimlərin sonunda işlə təmin olunmuşdur. Ümumiyyətlə, bu istiqamətdə icra edilmiş ardıcıl layihələr nəticəsində Azərbaycan Respublikasının bütün iqtisadi rayonlarında məşğul əhalinin sayında ciddi artım baş vermişdir. Ən maraqlısı isə bu artımın aramsız şəkildə ildən-ilə davam etməsi olmuşdur. Bu isə dövlətin idarəetmə aparatının günün çağırış və tələblərinə çevik şəkildə cavab verməyə qadir olduğundan və əhalinin rifahı üçün layiqli şəraitin yaradılmasının daima dövlət gündəliyində olmasından irəli gəlmişdir.

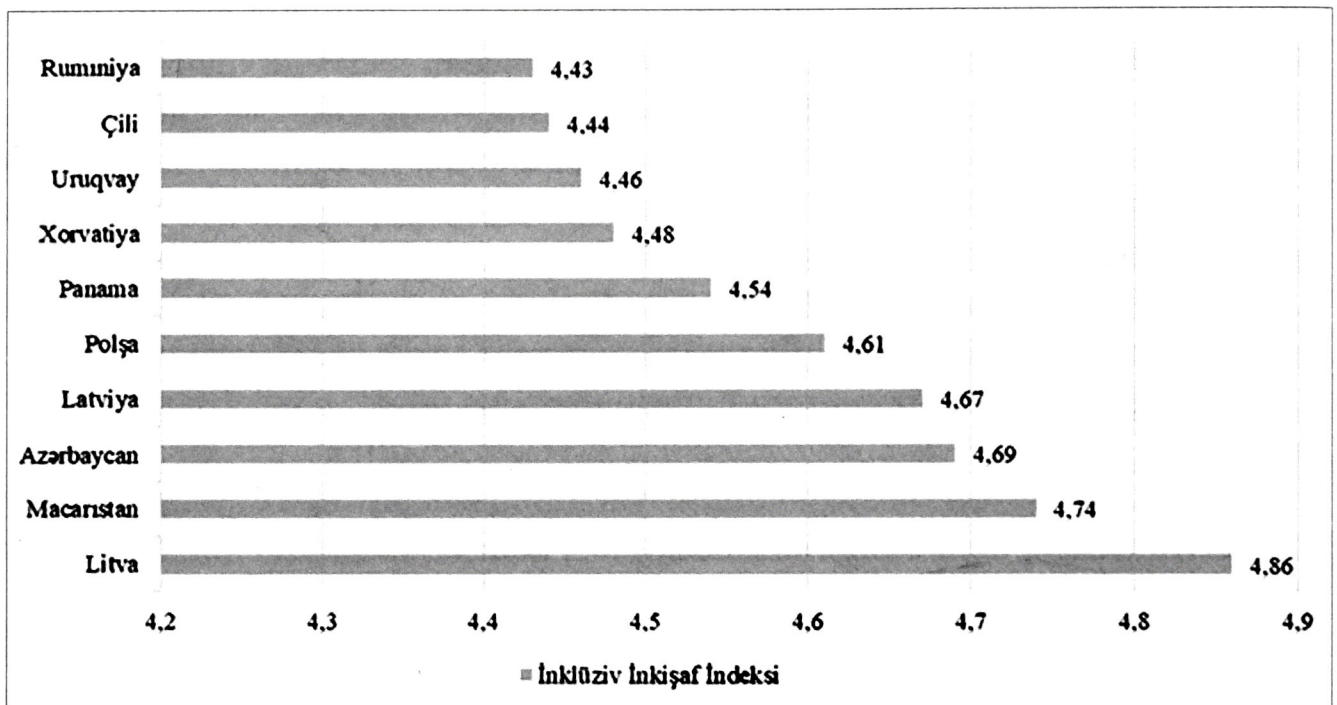
Əhali üçün layiqli iş imkanlarının yaradılmasından əlavə global inkişaf gündəliyinin digər aktual çağırışı əldə edilmiş gəlirlərin əhalinin müxtəlif təbəqələri arasında bölünməsinin bərabərlik səviyyəsidir. Bu formada qiymətləndirmənin aparılması üçün ən geniş istifadə edilən üsul Cini İndeksidir (şəkil 2).

Şəkil 2. Müxtəlif ölkələrdə Cini İndeksi

Qiyməti 0 (tam bərabərlik) – 100 arasında (kəskin qeyri-bərabərlik) dəyişə bilən Cini İndeksi ölkə daxilində gəlirlərin əhali arasında ədalətli paylanması barədə məlumatı əks etdirir. Bu tip məlumatların müəyyən edilməsinin mürəkkəbliyini nəzərə alaraq, son illər üçün ölkələr üzrə ən ətraflı məlumat 2015-ci ilə aid məlumatlardır [14, 25]. Tam bərabərliyin nəzəri baxımdan belə

mümkünsüzlüyünü nəzərə alaraq, Cini İndeksində ən yaxşı göstəricilərə malik ölkələrin əmsalı 25-ə yaxındır. Bunlar İsveç, Norveç kimi Şimali Avropa ölkələridir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrlə müqayisədə ən yaxşı əmsala malik ölkəmizdə son illər ərzində qəbul edilmiş qanunvericilik aktları, qəbul edilmiş strateji sənədlər və BMTİP kimi ixtisaslaşmış beynəlxalq inkişaf qurumları ilə birgə həyata keçirilmiş layihələr nəticəsində gəlirlərin əhali arasında ədalətli bölünməsinə ciddi irəliləyiş əldə olunmuşdur. Bu da əhalinin inklüziv inkişafının təmin olunması deməkdir.

Şəkil 3. “İnklüziv İnkişaf İndeksi 2018” hesabatında inkişaf etməkdə olan ölkələr kateqoriyasında ilk 10 yerdə qərarlaşan ölkələrin inklüziv inkişaf əmsalı

Azərbaycan Respublikasının inklüziv inkişafının təmin edilməsi yönündə həyata keçirilmiş sosial siyasətlərə BMTİP-in təsirini araşdırdığımız bu məqaləni yekunlaşdırmadan öncə inklüziv inkişafın qiymətləndirilməsində geniş istifadə olunan İnklüziv İnkişaf İndeksinin Azərbaycan barədə təqdim etdiyi ən son statistik məlumatları qeyd etmək məqsədəmüvafiq olardı [24]. Belə ki Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən 2018-ci ilin yanvar ayında təqdim edilmiş “İnklüziv İnkişaf İndeksi 2018” hesabatında özünün inkişaf göstəricilərinə görə ölkəmiz ən yaxşı inkişaf etməkdə olan ölkələr sırasında üçüncü, MDB məkanında isə birinci yerdə qərarlaşıb (Şək. 3). “Artım və inkişaf”, “İnklüzivlik” və “Nəsillərarası bərabərlik və dayanıqlılıq” kimi üç əsas indikator və on iki sub-indikatorlar üzrə statistik məlumatlar əsasında formalaşdırılan İnklüziv İnkişaf İndeksinin əsas məqsədi əhalinin maddi və sosial rifahı, məşğulluq, sağlam həyat gözləntiləri kimi meyarlar üzrə həyat səviyyəsini ölçməkdir [10]. adıçəkilən indikator və sub-indikatorlarda bir çox Avropa ölkəsini də geridə qoymuş ölkəmizin bu uğuruna son illər dünya da müşahidə olunan mənfi tendensiyalar belə təsir edə bilməyib.

İlk iki yerdə qərarlaşan Litva və Macarıstandan müvafiq olaraq 0,17 və 0,05 kimi cüzi faizlərlə geri qalan ölkəmiz “Artım və inkişaf” indikatorunun adambaşına düşən ÜDM, əhalinin məşğulluq səviyyəsi, əmək məhsuldarlığı və tibbi nöqtəyi-nəzərdən insanların rifahı sub-indikatorları üzrə yüksək qiymətləndirilib. Eyni zamanda “İnklüzivlik” və “Nəsillərarası bərabərlik və dayanıqlılıq” indikatorlarına daxil əhali arasında təbəqələşmənin və yoxsulluğun səviyyəsi, gəlirlərin bölgüsü, əhalinin alıcılıq qabiliyyəti, dövlətin borcu kimi subindikatorlar üzrə Azərbaycanın bəzi əmsalları hətta ilk iki yerdə qərarlaşan Litva və Macarıstanla müqayisədə daha yüksəkdir. Azərbaycan Respublikasının qısa bir zamanda bu cür nailiyyətləri əldə etməsi, şübhəsiz ki, Prezident İlham Əliyevin yürütdüyü ardıcıl sosial siyasətin nəticəsidir.

Ölkəmizin inklüziv inkişafının təmin edilməsi yönündə həyata keçirilən sosial siyasətlərə BMTİP-in təsirini təhlil etdiyimiz bu məqalə bizə əhalinin bütün qruplarının maddi və sosial rifahının təminatı, habelə beynəlxalq inkişaf təşkilatlarının bu sahədə hökumətə verdiyi ardıcıl dəstək mexanizminin mahiyyətini anlamağımıza kömək etdi. Belə ki, BMTİP-ində yaxından iştirak etdiyi dövlətin sosial siyasətinin təkmilləşdirmə prosesinin nəticəsində Azərbaycan müasir və əhalinin ehtiyaclarına cavab verən sosial müdafiə sisteminə sahib olmuşdur. Eyni zamanda, gənclər, aztəminatlı və müxtəlif səbəblər ucbatından inkişaf proseslərində kənar qalmış insanların davamlı inkişaf prosesində səlahiyyətləndirilməsi üçün ardıcıl işlər görülmüş və həssas əhali qrupları üçün layiqli iş imkanları yaradılmışdır. Əldə edilmiş spesifik nəticələr arasında ölkədə 2003-cü ildə 17,7 manata bərabər olan pensiyaların orta məbləğinin 2020-ci ildə 263,6 manata qalxmasını, 33,7 Cini indeksinə sahib olmaqla ölkəmizin bərabərsizliklərin azaldılması sahəsində beynəlxalq səviyyədə tanınan uğurlarını qeyd etmək olar.

Ədəbiyyat:

1. “Ahıl vətəndaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə Dövlət Proqramı”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1413 nömrəli Sərəncamı, Bakı, 17 aprel 2006-cı il
2. “Ana və uşaqların sağlamlığının qorunması üzrə Tədbirlər Proqramı”, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 211 nömrəli Qərarı, Bakı, 15 sentyabr 2006-cı il
3. “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2006-2015-ci illər)”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1068 nömrəli Sərəncamı, Bakı, 26 oktyabr 2005-ci il

4. Alakbarov U., Lawrence J. Towards ecological civilization: Ideas from Azerbaijan // Journal of Human Resource and Sustainability Studies, 2015, v. 3, № 3, pp. 93-100
5. Azərbaycan Respublikası üzrə demoqrafik və sosial statistika, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi internet sahifəsi - <https://www.stat.gov.az/menu/13/>
6. Azərbaycan Respublikasında demoqrafiya və əhali sakinliyinin inkişafı sahəsində Dövlət Proqramı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 517 nömrəli Sərəncamı, Bakı, 11 noyabr 2004-cü il
7. Azərbaycan Respublikasının “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi”nin icrası ilə əlaqədar ilkin addımları haqqında Könüllü Milli Hesabat 2017, Azərbaycan Respublikasının Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurası, Bakı, 2017
8. Azərbaycan Respublikasının Demoqrafik İnkişaf Konsepsiyası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 290 nömrəli Sərəncamı, Bakı, 9 dekabr 1999-cu il
9. Azərbaycanda demoqrafik araşdırmaya hazırlıq. Layihə Sənədi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının Azərbaycan Nümayəndəliyi, Bakı, 2012
10. Azərbaycanın “İnklüziv İnkişaf İndeksi 2018” hesabatında irəliləməsi uğurlu islahatların nəticəsidir, Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi - https://azertag.az/xeber/Azərbaycanın_Inklüziv_Inkişaf_İndeksi_2018_hesabatında_irelilemesi_uğurlu_islahatların_neticəsidir-1130930
11. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sosial İnkişaf üzrə Tədqiqat İnstitutunun rəsmi internet sahifəsi - [http://www.unrisd.org/80256B3C005BF3C2/\(httpPages\)/1889BA294D2950E08025791F005CD710?OpenDocument](http://www.unrisd.org/80256B3C005BF3C2/(httpPages)/1889BA294D2950E08025791F005CD710?OpenDocument)
12. Capacity building for the State Social Protection Fund. Project Document. United Nations Development Programme Office in Azerbaijan. Baku, 2008
13. Efendiyev M. Impact of the United Nations Development Programme on Sustainable Development of the Republic of Azerbaijan. Report 1: Shifting from emergency assistance to development programs // Public Administration: theory and practice, The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Baku, 2017, № 2 (58), pp. 227-233
14. Əmək bazarı. Statistik məcmuə. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Bakı, 2018
15. Gent S. Beyond buzzwords: What is “inclusive development”? // INCLUDE: Knowledge platform on inclusive development policies, 2017, № 8, pp. 2-19

16. Gupta J., Pouw N., Ros-Tonen M. Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development / *European Journal of Development Research*, 2015, v.27, № 4, pp. 541-559
17. Hickey S., Sen K., Bukenya B. The politics of inclusive development: Interrogating the evidence. Oxford: Oxford University Press, 2014, 416 p.
18. İnsan İnkişafı: Tədris vəsaiti. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının Azərbaycan Nümayəndəliyi, Bakı, 2013
19. Johnson B., Andersen A. Learning, innovation and inclusive development: New perspectives on economic development strategy and development aid // *Aalborg University Journal*, 2012, № 1, pp. 3-59
20. Mehdiyev R.Ə. Müstəqil Azərbaycan dövlət quruculuğu yolunda // *Qanunçuluq*, 1997, № 11, s. 4-17
21. Musahara H. Inclusive growth and development issues in eastern and southern Africa. Addis Ababa: OSSREA, 2016, 244 p.
22. Policy coherence of the Sustainable Development Goals – a natural resource perspective. United Nations Environment Programme – International Resource Panel. Nairobi, 2015
23. Promoting innovation and employment in Azerbaijan. Project Document. United Nations Development Programme Office in Azerbaijan. Baku, 2011
24. The Inclusive Development Index 2018: Summary and data highlights. World Economic Forum. Geneva, 2018
25. Ələkbərov U.K. İnküziv inkişafın idarə edilməsinin əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, «Təhsil», 2018, 216 səh.

SUMMARY

THE ROLE OF COOPERATION WITH INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN ACHIEVING INCLUSIVE DEVELOPMENT THROUGH SOCIAL POLICIES IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Mazahir Efendiyev

*Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan*

The purpose of this article is to analyze and understand the principle of inclusive development, which is one of the main principles on the agenda of modern global development. The analysis of the importance of principles of inclusive development is based on evaluation of its location in Azerbaijan and especially by analyzing and understanding its transformation into practical policies for cooperation with UNDP. This analysis is based on social policies implemented at the national level. As a result of the analysis, it was determined

that Azerbaijan has a modern social protection system that meets the needs of the population. At the same time, thanks to cooperation with international organizations such as UNDP, consistent efforts have been made to empower young people, low-income and marginalized people in the process of sustainable development, and to create decent work opportunities for vulnerable groups. The author provides international assessment of the country's achievements in this area at the end of the article.

Keywords: *inclusive development, sustainable development, Government of Azerbaijan, United Nations Development Program (UNDP), social policies, social protection, Gini index*

РЕЗЮМЕ

РОЛЬ СОТРУДНИЧЕСТВА С МЕЖДУНАРОДНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ В ДОСТИЖЕНИИ ИНКЛЮЗИВНОГО РАЗВИТИЯ ПОСРЕДСТВОМ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Эфендиев М.Дж.

*Диссертант Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики*

Цель данной статьи – проанализировать и понять суть принципа инклюзивного развития, одного из основных принципов современного глобального развития повестки дня, его локализации в Азербайджане и его трансформации в практическую политику в сотрудничестве с международными организациями, особенно с ПРООН. Этот анализ основан на социальной политике, проводимой на национальном уровне. В результате анализа было определено, что в Азербайджане существует современная система социальной защиты, отвечающая потребностям населения. В то же время, благодаря сотрудничеству с международными организациями, такими как ПРООН, были предприняты последовательные усилия по расширению прав и возможностей молодых людей, малообеспеченных и маргинализированных людей в процессе развития в целях устойчивого развития, а также по созданию возможностей достойной работы для уязвимых групп. В конце статьи дана международная оценка достижений нашей страны в этой области.

Ключевые слова: *инклюзивное развитие, устойчивое развитие, Правительство Азербайджана, Программа развития ООН (ПРООН), социальная политика, социальная защита, индекс Джини*